

реформування всієї системи української освіти. Присутність Інституту українознавства в тих процесах була засадничо важливою, не випадково ж 11 листопада 1992 р. голова комісії Верховної Ради з питань освіти і науки академік П. Кислий писав голові Національної Ради України з питань науки та технологій академіку М. Находкіну: «Україна потребує інноваційних реформ, і саме Інститут українознавства, розробивши програму, яка відповідає сучасним вимогам державотворення, має стати центром із координації всіх наукових сил у нашій державі і за рубежем, які працюють у зазначеному напрямі».

Анатолію Козлову випала честь стати одним із першопрохідців на цьому нелегкому шляху. Він пропонує нові концепції, ідеї, методики викладання українознавства в середній та вищій школі, входить до спеціалізованої ради Інституту українознавства, видає низку праць узагальнюючо-методологічного характеру, без яких просто неможливо уявити сьогодні процес педагогічної концептуалізації цілісної науки про феномен України та світового українства. І всюди, у кожному кроці його творчого поступу, — печать неповторної особистості майстра, який бачить на обрії велике і не забуває про «мале», який у вищому синтезі поєднує методологічну конкретику та історіософську візійність, який здатен кожному буттєву з'яву українського світу осмислити в координатах планетарно-цивілізаційного поступу.

...Сьогодні Анатолій Козлов — у розповні творчих сил. Він — доктор філологічних наук, професор кафедри української та світової літератур Криворізького педагогічного інституту, автор фундаментальних праць, засновник наукової школи «Духовність літератури». Та певно, найвищу характеристику вченому й педагогу-новатору дали його учні: «Він яскравий приклад того, що людина сама себе творить».

м. Київ

Анатолій Козлов

ПСИХОГРАФІІ ГЕРОЇВ, АНТИГЕРОЇВ ТА ІНШИХ ПЕРСОНАЖІВ

«Душа — нематеріальне і незалежне від тіла життєдайне начало», — пише укладач «наукового видання» «Психологічна енциклопедія»¹. І це тоді, коли ще в Біблії було сказано, що душа — це саме «життя» (а не «життєдайне начало»); і це тоді, коли цей же укладач, виводячи зміст поняття «психіка» від грецького «psychos» (душа), твердить, що психіка — це «властивість високоорганізованої матерії»²; і це тоді, коли провідні нинішні науково-концептуальні інтерпретації та концепції психіки розробляються й виводяться перш за все на основі психофізики та психофізіології людини, котра живе і діє в умовах «матеріальної» природи й украй зматеріалізованого суспільства.

Та чи не найкращими підтвердженнями матеріальної основи душі й духу людини та, безумовно, її психіки служать наведені укладачем рівно шість десятків галузей психології й у додаток до них — «психологія тварин»³.

Добре відомо й те, що деякі вагомі досягнення багатьох інших галузей наук про людину, суспільство і людство взагалі

¹ Психологічна енциклопедія / автор-укладач О. Степанов. — К., 2006. — С. 114.

² Там само. — С. 269.

³ Там само. — С. 416.

(від анатомії до історії) уносять такі «поправки» й «доповнення» в розуміння базових термінів і понять «психіка» та «психічний процес», які дуже помітно сприяють глибшому та багатограннішому усвідомленню самої сутності психіки особистості соціуму, громади, етносу, нації, народу й навіть різних суспільних формацій: від розробки колись клінічного, а тепер і практичного, художньо-публіцистичного («Маски опадають повільно», «Жертвопринесення» та інші твори Степана Процюка) і навіть літературознавчого методів¹.

Але хто сказав, що психографічний підхід (як шлях до вияву й осмислення і окремих фактів, і всієї системи складників психіки реальних осіб) не можна застосовувати у творі художньої літератури до таких типів персонажів, які можуть бути не менш складними й суперечливими, ніж Володимир Винниченко; хто сказав, що до XIX століття психографічний спосіб (і як прийом, і як манера, стиль або метод) уже не застосовувався у творах світової літератури при зображенні Антеїв, Бахусів, «особливих» царів і членів їхніх родин, надгероїв, видатних і славетних людей, виняткових діячів.

І врешті-решт, хто з великих письменників не акцентував увагу читача на виявах психіки тих героїв, антигероїв і багатогранних персонажів своїх творів, які підіймалися від «вічних» генетично-інстинктивних і рефлексивних мотивацій дій та порухів душ, від інтуїтивно-передчуттєвих (пророчих) рішень і передбачень до справжніх вершин свідомо-інтелектуального мислення, мовлення й діяння на благо цілих народів і людства, котрі нерідко відзначалися «святістю» й «демонізмом», «богоугодністю» й «богоборством» одночасно.

Важливо в цьому разі просто визнати: найрізноманітніші за формами та складом елементи й фрагменти психографічного бачення персонажів присутні в багатьох найвизначніших творах літератури різних епох і народів: від спроб наївного реаліста Гомера відтворити психіку далеко неоднозначного

---

¹ Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. – Т. 2. – К., 2007. – С. 290–291.

Одіссея до сповна неореалістичних поем і романів Ліни Костенко, Павла Загребельного і десятків інших авторів останніх десятиліть; від по-особливого психічно наснажених характерів і образів владик-завойовників та визволителів народів давнини до вкрай безвільних і безсилих Євгенів Рафаловичів Івана Франка чи Климів Самгіних Максима Горького тощо.

Питання лише в тому, наскільки глибокими, осмисленими й багатограними були всі ті психографічні прийоми, фрагменти, етюди й аспекти чи, може, уже й дійсні психографії персонажів.

Основним завданням цієї статті бачиться спроба окреслити поетапний процес формування психіки людини взагалі й у літературі зокрема, виявити й представити хоча б основні її структурні складники, ознаки та найважливіші функції, а потім на матеріалі найвидатніших творів літератур світу простежити процес формування поетапних типів психографії головних персонажів.

Відповідно до того, що після кількох спроб порушувати і розв'язувати окремі питання й проблеми психіки персонажів, а також після спроби подати психобіографію письменника¹ вже удалось намітити й більш-менш узагальнено та системно окреслити бачення структури психіки людини в цілому; визріло розуміння функцій кожного зі складників:

1. Інстинктивна основа несвідомого детермінується й формується генетично та конкретними природними умовами, нейросистемою організму.

Рефлексивна основа підсвідомого формується й детермінується генетично досвідом буття, психофізіологією спілкування людини.

Суспільна основа надсвідомого детермінується й формується генетично й суспільно, спілкуванням особи.

Особистісна основа самосвідомості детермінується й формується генетично й саморегулятивно в процесі самоусвідомлення особи.

---

¹ Козлов А. Психопоетика «Автобіографії (за 65 років)» М. Кропивницького // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 7. – С. 20–23; Козлов А. Психотипи віків у драмі І. Карпенка-Карого «Розумний і дурень» // Українська мова і література в школі. – 2012. – № 10. – С. 8–10.

Загальнолюдська основа високої свідомості детермінується й формується генетично, а також факторами людського буття взагалі, мудрістю та перш за все високим рівнем розвитку особистості.

2. Основні складники психіки людини: 2.1 психосенсорні центри нервової системи; 2.2 довільні асоціації та асоціативні поля; 2.3 вічний процесуальний емпіризм буття живого організму; 2.4 психогенетичні форми й засади життєдіяльності організму; 2.5 постійна рухома процесуальна основа дії нервової системи й організму загалом; 2.6 цікавість і вічний потяг до пізнання; 2.7 природні відчуття ситуації, умов і подразників; 2.8 генетичні (надбані тисячами поколінь) передчуття та інтуїція; 2.9 природні, постійні й ситуативні потреби; 2.10 не- і надприродні поривання; 2.11 (не)реальні передчуття й бажання; 2.12 система (не)виражених переживань — емоцій, настроїв, станів; 2.13 система (не)виражених зовні почуттів; 2.14 форми природної, побутової та суспільної пам'яті; 2.15 воля й різні форми її виявів; 2.16 (не)контрольовані волею, або принаймні пам'яттю, сприймання; 2.17 (не)контрольовані волею, або принаймні пам'яттю, осмислення змісту, форми, ознак, функцій і сутності сприйнятого; 2.18 (не)контрольовані волею, або принаймні пам'яттю, критерії та процеси оцінювання сприйнятого й осмисленого; 2.19 (не)контрольовані форми і способи відображення сприйнятого, осмисленого й оціненого в різних ситуаціях; 2.20 різні форми та функції уяви; 2.21 домисли і вигадки; 2.22 віра і надії; 2.23 мрії; 2.24 сни і сновидіння; 2.25 ситуативні марення; 2.26 хворобливі марення; 2.27 психоконплекси і такі ж звички; 2.28 самостійне психодіагностування; 2.29 професійне діагностування; 2.30 впливи хвороб на психіку; 2.31 ступінь стійкості психіки; 2.32 «тонкість» натури; 2.33 чуттєвість і чуйність; 2.34 психосоматика; 2.35 психоідея і психоідеологія; 2.36 система схильностей до...; 2.37 відчуття ближнього; 2.38 темперамент; 2.39 тактовність; 2.40 вихованість.

3. Душа і дух, духовність родини і соціуму, громади, етносу, нації, народу, суспільства, раси, людства на кожному з етапів їхнього розвитку.

Оскільки в найдавніші часи і мислителі, і митці з безлічі життєвих факторів, фактів та ситуацій постійно вихоплювали передовсім найважливіші і, формулюючи про них як первісні уявлення та образи, так і поняття та концептуальні інтерпретації, акцентували увагу реципієнтів на найсуттєвіших із них, людська психіка була для тих людей явищем чи не найскладнішим, адже визначити, що саме і в який саме момент життєдіяльності «рухає» людиною, однозначно назвати щось із поміченого найважливішим і вирішальним було важко — люди ще й сьогодні розв'язують подібні питання на різних етапах і в різних ситуаціях по-різному.

Так, винахідливий, розважливий і навіть помітно практичний царьок Ітаки Одиссей настільки піддається, на думку Гомера, ситуаційній ейфорії переможця та враженням від навколишнього, що, пробираючись крізь безліч життєвих ситуацій, ледве дістається додому живим. Піддавшись одного разу інстинктам і рефлексам буття та виживання, Медея пориває з усім близьким і рідним. На чужині ця жінка-трикстер начебто досягає бажаного, але (за дуже несприятливої для неї особисто ситуації) опускається до гранично дикої й озвірілої помсти тому, заради кого вона колись покинула рідну землю, — убиває рідних дітей. І вся п'єса «Медея» — не що інше, як звичайнісінька гра рефлексивно-інстинктивних цілей і мотивацій буття, не стільки людей, скільки примітивних трикстерів.

Так повелося, що дослідники у випадковому одруженні царя Едіпа з рідною матір'ю побачили той сексуальний потяг сина до матері, який назвали аномально-хворобливим «Едіповим комплексом». І щось подібне знайшли в поведінці Електри — несвідомий потяг дочки до батька. Саме так міг думати лише той психопатолог (Зигмунд Фрейд), який, не без впливу сучасного йому релігійно-звичаєвого етикету, забув (або й просто не знав), що інститут родини за часів Едіпа та Електри ще остаточно не утвердився і статеві стосунки між членами тодішніх племен, між одноплемінцями взагалі ще були досить вільними — фактично аж до повного утвердження християнських регламентацій. То навряд чи варто всерйоз говорити про «психостатеві»

«комплекси тодішніх Едіпів та Електр». Ці та подібні потяги були, є й будуть у генетиці людей завжди. Питання в тому, хто з людей, коли і як їх долає, стаючи справді людиною.

Важливим видається інше: майже вся антична література, будучи ще з часів Платона й Аристотеля зосередженою на людях «достойних», практично не звертала уваги на людей обмежених і нерозвинених (а рабові й узагалі треба було стати принаймні Спартаком чи Езопом, щоб про нього хоча б заговорили). А тому все людське в характерах і образах «достойників» набувало особливої ваги й значимості, ставало вартим справжніх переживань, почуттів і роздумів. Елементи ж і приклади більш-менш повних психографій зустрічалися вже не лише в Гомера, Ехіла чи Вергілія — авторські описи й характеристики окремих виявів, аспектів, цілих блоків психіки подавалися в різних формах: інстинктивно-рефлекторних поривань і мотивацій, життєдіяльності, евристично-інтуїтивних рішень, передбачень, пророцтв і, відповідно, попередніх переживань, фактів практичного, образного й логічного мислення; різних особливостей пам'яті, волі, надій і сподівань Прометея, Атрея, Енея й інших — усе це може розглядатися і як своєрідні первісно-художні психографії цих героїв з дуже непростими характерами, більш ніж складними життєвими, нерідко жорстоко «рокованими», шляхами й долями.

Перші 10–12 століть нової ери — це не лише «глибоке» й «темне» Середньовіччя, а ще й справжній поворот усезагальної авторської уваги передусім до виявів психіки фанатично віруючої особистості: якщо язичники фактично «співіснували» з усім сонмищем духів і богів у спосіб своєрідного «взаємообміну» духовними й іншими цінностями та благами (я тобі — жертву, а ти мені — співчуття й допомогу), то християнство заповідями й обіцянками посмертного вічного буття в раю скоряло в людині її пам'ять, волю, інтелект, і насамперед інстинкти. Навіть найбільш одухотворені й високо розвинені, досить вільні в мисленні й діянні язичницькі персонажі («Книги мертвих», «Велесової книги» та інших) уже поступалися християнству в процесах концентрації уваги й волі на виявах особистої психіки.

Саме за таких умов пропозиції християнства не лише періодично контролювати начебто навіки підкорену інстинктами й рефlekсами психофізіологію й психіку людини, а й тримати її під постійним контролем волі людини й волі Бога («усевидуюче око», «усезнаючий Бог» тощо) були прийняті європейцями твердо й показово. І, схильні до фанатизму, першими самовіддано заглибилися в «нетрі» власної та загальнолюдської психіки ті християни, які, ще ховаючись у хащах і печерах, не лише приймали нову віру — уперше глибоко пізнавали самих себе. Пізніше на цей шлях ще активніше ставали однакові відлюдники та християнські святі: одинадцять томів «Житій Святих» — це серіал більш чи менш повноцінних і досить багатогранних психографій реальних, легендарних і напівлегендарних особистостей, для яких осмислення їхньої психіки і, головне, керування нею заради повного підпорядкування свого ества Богові стало головною метою й формою існування. Ще складнішими виявилися узагальнено-філософські роздуми Фоми Аквінського та інших представників середньовічної, суто християнської філософії про психіку людини: якщо в «Житіях...» можна знайти кілька характерних для різних типів святих і відлюдників психографій, то з усієї щойно названої філософії виокремлюється вже досить переконлива й надійно обґрунтована концепція психіки людини, що бачиться явищем дійсно складним і повним суперечностей. Сама людина при цьому повинна постійно «подавляти» в собі все низьке й «небогоугодне», іноді навіть те, без чого й жити доволі важко.

Так почали складатися й перші форми психографії, саме так створилися психографії реальних людей з усіма їхніми суто релігійними та особистісно-світськими проблемами психіки, включаючи й роздвоєння особистості та світогляду.

Оскільки за понад тисячоліття християнство всім щойно сказаним помітно «прив'ялило» волю та інтелект вірянина, деякі філософи й митці XIII–XIV ст. почали не стільки дійсно відроджувати власне язичницькі вірування й світські регламентації та етику, скільки поновлювати в пам'яті європейців природні почуття та здоровий спосіб життя стародавніх греків і римлян.

Так, Франческо Петрарка в «Книзі пісень» подав систему найприродніших поривань, переживань, почуттів, роздумів, мрій, уявлень, образів і зразків високодуховного співіснування людини з природою, з іншою людиною, у суспільстві взагалі. А дещо «пізніший» Вільям Шекспір намагався вже повернути увагу своїх сучасників до психіки «суперособистостей» дохристиянської епохи, виводячи на кін «Юлія Цезаря», «Антонія і Клеопатру», «Перікла» та інших. І на цей раз фрагменти авторської та персонажної психографій у його п'єсах стали і «барвистішими», і «глибшими», і переконливішими, позаяк у центрі авторської уваги постало вже й сповна контрольоване, навіть помітно кероване мислення як героїв і антигероїв, так і деяких другорядних персонажів.

У часи помітного верховенства науки й освіти високорозвинені особистості добровільно зрікалися земного щастя й кохання, навіть імовірного посмертного раю заради віднаходження наукових істин і відкриттів, що ще більш посилювало напругу боротьби за нові ідеали й цілі, збагачувало й ускладнювало саму структуру психіки нових героїв — учених-дуалістів і борців за вищу, але земну справедливість. Усе це породжувало нові суперечності, фактично вже на всіх рівнях свідомої психічно-духовної діяльності високорозвинутих особистостей.

Так, деякі з письменників-просвітників подали принаймні дві форми психографій: прозово-епічну, де повністю домінували авторські погляди («Сповідь» Жан-Жака Руссо), і драматургічну, де по-різному поєднувалися авторське і персонажне бачення психіки героїв («Фауст» Йоганна Гете, «Атрей і Фіест» Петра Гулака-Артемовського та ін.).

При цьому і прозаїки не обмежувалися лише власним баченням багатьох складників психіки героїв і антигероїв, а використовували для поглибленого усвідомлення психіки все багатство психопоетики. Та й тодішня драматургія наповнювалася не тільки традиційними монологічно-діалогічними поєдинками та суто дискусійними полілогами, а й багатослівними репліками-описами, репліками-роздумами, переказами, розповідями, спогадами і сповідями тощо.

662.226

І хоча ще не завжди помітний та зрозумілий (чи й не диводивне, чи й не лихо-лихе — колишні лакеї, порушуючи тодішні етикетно-етичні та інші регламентації, беручи самого Бога у «співробітники», вибиваються в люди), але вже принципово дієвий перехід від суто ідеалістичного, через «поріг дуалістичного», матеріалістичного світогляду активно плодив у літературі таких типів людей, більшість із яких уже не чекатиме й не шукатиме причин, умов і мотивів для матеріально-соціального вивищення, а почне створювати їх сама.

Так, уже у XVIII — на початку XIX ст. розпочалося своєрідне «перезавантаження» психіки реальних людей, письменників і, звичайно ж, літературних персонажів — уся гама колись другорядних та «пригнічених» факторів і виявів первісно-тваринних інстинктів виживання й трикстерства осмислювалася лише по-різному: з одного боку, у небагатьох, по-своєму «психографічних» творах усе ще відчувається авторське захоплення психікою високорозвинутих, довершених особистостей, а з іншого, — уже помітним є «розщеплення» психографічних поетик.

І якими б яскравими та привабливими не видавалися образи сентиментально-трагічних героїнь і героїв кінця XVIII («сльозлива драма») та всієї першої половини XIX століть, якими б уражаючими не подавалися митцями й критиками наміри героїв-романтиків (середина XIX ст.), усі вони досить помітно й швидко сходили зі сцени «житейського театру», бо основну увагу митців і реципієнтів почав захоплювати винуватець усіх бід — антигерой-приспосованець, антигерой-паразит, антигерой — бездонний заjera, що вже тоді не вкладався в процеси природно-еволюційного загострення міжсоціумних, міжнаціональних і міжнародних протистоянь — світ ще тільки визрівав для нових усесвітніх психічних зрушень і збочень, відбитих дещо пізніше в «Сонячній машині» Володимира Винниченка.

Та й помітно психографічні твори Федора Достоєвського, Михайла Салтикова-Щедріна і Панаса Мирного, Джека Лондона, Жуля Верна, Майна Ріда та інших також іще тільки готували читача до небаченого заглиблення в психіку таких персонажів-антигероїв (маніакальних расистів, націоналістів, «королів світу»,

не менш хворих зажер тощо) багатьох творів літератури ХХ ст., проти яких уже не вистояють ніякі благородні герої життя, адже вони не можуть протистояти майже суцільному хворобливо прискорюваному озвірінню життя на планеті взагалі та перш за все психіці того, хто, рвучись до всіх статків світу і влади над ними, спирається передовсім на генетично-інстинктивні, психофізіологічні, тобто тваринні основи буття людських мас.

До того ж, у ролі лакеїв-антигероїв діють тисячі продажних людей і багатоліких Янусів, яких письменники із твору у твір відверто «романтизують», навіть приховано оспівують. А герої, як і годиться, вибудовують свої кришталеві ідеали, світлі цілі й надгуманні програми тільки на «кращих складниках» психіки поодиноких особистостей, на реальній, але рідкісній світлості душ і духу, високої духовності, зрідка — на гармонії інтересів та ідеалів «великих мас» людей різних націй, народів і спільнот світу та ще й на заяжених до непізнаності принципах «доброї волі» й «мирного співіснування», тоді як антигерой не просто топчеться по всьому цьому, а ще й активно розкладає, руйнує психіку окремих осіб з тієї самої «маси».

Усе це може так і лишитися системою проблем людства, доки кращі його представники — творці літератури світу не осягнуть психіку тих героїв реальності, які проявляють власну самовідданість не ситуативно, не під впливом тимчасових ідеологій і програм тощо, а завжди свідомо й добровільно. Та ще потрібніша максимально багатогранна, надглибока і переконлива, об'єктивно реалістична психографія сучасного антигероя — того, хто готує людству неминучий кінець.

А оскільки започаткована англійським літературознавцем Джорджем Сентсбері метода успішно апробована в процесі осягнення життєдіяльності лише окремих героїв світової літератури (Джефрі Чосера, Вільяма Шекспіра, Джона Мільтона, Чарльза Дікенса, Марка Твена, Генрі Джеймса, Володимира Винниченка та інших), проблема створення системної психографії видається ще актуальнішою.

Отже, психографія (і як система досить специфічних джерел інформації та засобів і прийомів її художньої інтерпретації,

включаючи й стилі та методологічні тенденції; і як одна з найважливіших форм не стільки біографічного, скільки глибинно-мотиваційного вивчення життєдіяльності не лише письменників, а й усіх тих, котрі помітно відзначаються багатством і глибиною психічної діяльності й тому стають героями чи антигероями творів літератури) досить швидко набирає темпів розвитку, оскільки для цього є досить багато вагомих причин, найважливішими з яких можна назвати такі: по-перше, інформаційно-технологічні революції розвивають передовсім психіку людини; по-друге, попри найрізноманітніші різнотлумачення психіки, усе чіткіше й чіткіше окреслюються і її сутнісні контури, і своєрідна узагальнена структура; по-третє, художня література, будучи однією з основних форм духовного та психічного самопізнання людей, уже давно розробляє і систему окремих засобів та прийомів психопоетики, і теоретичну її основу; по-четверте, серед творів літератури взагалі вже є й такі, у яких не лише герої та антигерої, а й окремі другорядні персонажі бачаться крізь призму психіки автора (з позицій самого автора, авторського «Я», ліричного «Я», оповідача тощо), з позицій психіки персонажа (частіше всього така форма типова для творів драматургії), або з позицій автора і персонажів одночасно — саме така форма притаманна творам Ф. Достоевського, Ф. Кафки та багатьох інших авторів; по-п'яте, уже не один письменник світу, готуючись до написання твору історичного плану або на історичну тему, активно вивчав масу найрізноманітніших пам'яток і документів, звертав особливу увагу на психічну діяльність майбутніх героїв та антигероїв, адже в таких творах літератури історія не може бути «голою» і «сухою» — з неї беруться перш за все найгостріші внутрішні й зовнішні зіткнення історичних осіб тощо; по-шосте, психографічні підходи і творів літератури, і науковців уже сповна визріли, адже нині можна сказати, що, з одного боку, це система вмінь автора бачити в реальному житті людей майже всі прояви їхньої психіки (від мислення, мовлення й цілеспрямованого діяння людини до генетичного й ситуаційного детермінування способів суспільного співжиття), а з іншого, — уміння акцентовано й систематично відтворювати все

те в процесі одухотвореної життєдіяльності персонажів. А все це значить, що власне психографічним можна назвати лише той твір літератури, у якому наявна художня інтерпретація психічної діяльності персонажів є глибокою і системною.

Лише побіжний огляд усього багатства здобутків письменників світу свідчить про те, що вже є справжні художні психографії (від Есхілового «Царя Едіпа» до «Ідіота» Ф. Достоевського), — завдання полягає в тому, щоб вивчити не лише окремі засоби й прийоми психографії, не тільки досягнути твори й образи психографічного плану взагалі, а й сформулювати самі принципи та цілі суто психографічної творчості в літературі. І найважливішим завданням митців і дослідників видається саме психографічне осягнення сучасного героя та особливо суперантигероя нашого часу, котрий уже тепер майже впевнений у тому, що справдяться всі його маніакально-егоїстичні плани — його турбує лише те, що убитих, ограбованих, принижених і знедолених ним страшно багато та й пам'ять у живих іще жива. А ще небезпечнішим для нього є інше: людство напівмеханічно осмислює переважно те, що сприймає, і дуже рідко замислюється над тим, що буде потім, — тому й ганяється за рекламновибірними програмами та обіцянками. Які ж справжні цілі сучасного антигероя, не знає: чи то він, лякаючи озвірілий світ, збирається бездумно й беззаперечно керувати ним; чи «опустивши» й очорнивши «недостойних», збирається «очистити» світ від такої «погані»; чи має намір полетіти «за край світа, щоб загарбать» ще якусь планету; чи, даремно рвучись у вічність і безсмертя, зогнити на золотому троні Всесвіту... А може, антигерой часу, усупереч нашим «поганим» думкам про нього, уже тепер задумав заволодіти світом лише для того, щоб навести в ньому вселенський і вершинно справедливий порядок, щоб таким чином ошчасливити всіх і назавжди? А раптом?

м. Кривий Ріг

ФІЛОСОФСЬКО-НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ В ПОЕЗІЇ МИКОЛИ РУДЕНКА

Людство завжди намагалося розгадати глобальні загадки природи, зокрема виникнення і структурування Всесвіту, а також походження й ролі себе, людини, у ній. На сучасному етапі розвитку людства питання пізнання світу залишаються актуальними, як і тисячі років тому. Вони лише ґрунтуються на більш глибоких знаннях про природу та структуру Всесвіту, яких набуло людство за час свого існування на Землі. Шлях пізнання істини — двоєдиний: наука й мистецтво. Оскільки створення нових понять, підходів, методів і теорій у будь-яких науках спочатку відбувається на якісному рівні, то маємо повну аналогію в літературі. Співвідношення, які проявляються в теоріях, доведеннях, законах різних галузей науки, формулюються на рівні почуттів та відчуттів певних зв'язків. Найважчою частиною дослідження вважається словесне сформулювання цих зв'язків, які здебільшого знаходять своє оприявлення в прозових творах (наукових статтях, трактатах, тезах, повідомленнях тощо), але можуть бути сформульовані й у віршовій формі. С.-Ж. Перс у своїй Нобелівській промові (Стокгольм, 10 грудня 1960 року) слушно зауважив: «Коли ми усвідомлюємо драму сучасної науки, яка навіть у математичному абсолюті віднаходить